

Aramızdan ayrılan bir İstanbul tarihçisi

REŞAD EKREM KOÇU

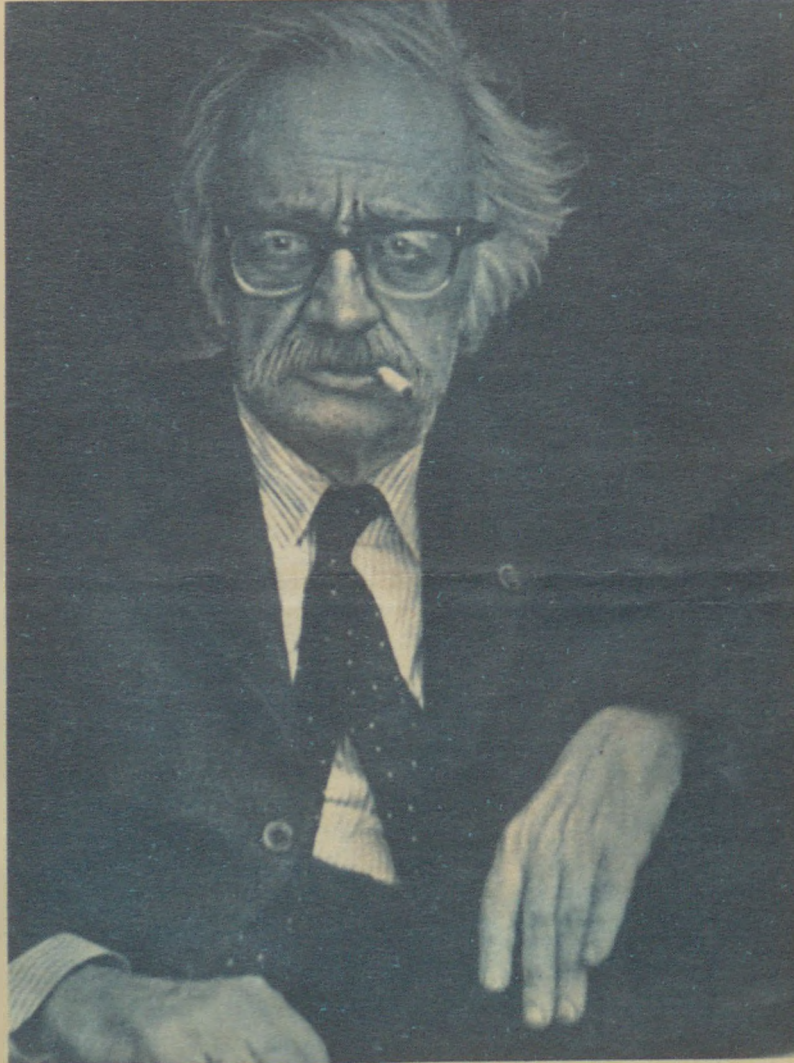
Prof. Dr. Semavi EYİCE

Temmuz ayı içinde Reşad Ekrem Koçu da aramızdan ayrıldı. Tarihi herkesin kolaylıkla okuyup anlayabileceği bir üslup içinde sunmasını bilen ve millî kütüphanemize Türk tarihi ile ilgili yüzlerce kitap, makale dizisi kazandıran bir yazarımızı daha kaybettik. Reşad Ekrem Koçu, sağlam bir Osmanlı devri Türk tarihi formasyonu görmüş, tarihin bilinen tarafını iyice kavramış, fakat bununla beraber edebiyatçı tarafı da olan bir yazardı. Bunun için tarihi kuruluştan çıkararak zevkle okunan bir «anlatım» haline getirmesini bilen, tarif ve tasvirlerinde gerçekleri titizlikle göz önünde tutan ve bütün bunları Türk diline hâkimiyetini belirten bir üslup akıcılığı içinde okuyucuya sunan bir edip - tarihçi idi.

Mehmed Reşad Ekrem, Ekrem Reşad Bey ile Hacı Fatma Hanımın oğlu olarak 1905'de doğdu. Babası Ekrem Bey (1877-1933) Yemen ve Sivas defterdarlıklarında, son yıllarında İstanbul Şehremaneti muhasebeciliğinde bulunmuş olan Abdullah Reşad Bey ile Osman Paşa kızı Melek Hanımın oğlu idi. İstanbul'da çıkan **Tarik, Malûmat, Ceride-i Havadis** gazetelerinde çalışan Reşad Bey, Konya Sanayi Mektebi müdürlüğüne atanmış ve Kurtuluş Savaşının sonuna kadar burada kalmıştır. Reşad Bey burada yaşadığı yıllarda **Babalık** gazetesinde çalışmıştır. Sonra İstanbul'a döndüğünde, 1925'den ölümüne 1933'e kadar **Cumhuriyet**'in memleket haberleri servisi başında bulunmuştur. Reşad Ekrem'in annesi ise şimdi Bulgaristan sınırları içinde kalan Eski Zağra eşrafından Emin Paşazâde Şevket Bey'in kızı idi. Reşad Bey'in annesine karşı çok büyük bir sevgi ve saygısı vardı. Bu hislerini bazen yazıları arasına sıkıştırılmış cümleler ile de belirtirdi. Ayrıca çocukluğunun ilk yıllarının Boğaziçinde bir yalıda geçtiğini de bazı yazılarında anlatmıştır. Yazılarında Konya'ya dair bir hatıra raslanmaz veya varsa da biz göremedik. Halbuki bütün aile bir süre Konya'ya yerleşerek orada yaşamıştı. Babası İstanbul'a döndüğünde, Göztepe'de Kayışdağı caddesi üzerinde bahçe içinde ahşap bir köşk almıştı. Reşad Ekrem uzun yıllar bu köşkte, babasının ölümünden sonra annesi ve ablası Emine Halef Hanım ile ömrünü sürdürdü. Her gün buradan İstanbul'a inerek okullara gitti veya şehir incelemeleri yaptı. Çok sevdiği Ahmed Rasim ile Ahmed Refik gibi o da içkiye büyük ölçüde düşküdü. Muallim Naci'nin mısraları ile: «Gönlüme sakiyi mimar eyledim meyhanede» felsefesinde idi ve bu görüşe göre de yaşadı. Göztepe'deki köşkünde yaşadığı yıllarda önce 1950'de annesi, sonra da 1957'de ablasının vefatından sonra bu köşk satıldı, fakat Reşad Ekrem o çevreden kopmadı; önce Ziver Bey caddesine açılan ara sokaklardan birin-

deki bir apartmana sonra da eski köşklarinin arsasının karşı tarafında, az yukarıda bir başka apartmana geçti, Yıllardır hasta olduğunu ve artık fazla yaşayamayacağını söylendi. 1965 yılı eylülünde, yani ölümünden tam on yıl önce bir gazeteçiye: «... şu fâni dünyadan pek âni göçecekmişim gibi geliyor bana. Eh yaş 60, amma ben bunun çok çok üstünde ihtiyarladım. Ken-

line getirmesinde herhalde hocasının tesiri olsa gerektir. Mezun olduğunda Reşad Ekrem Edebiyat Fakültesinin Tarih Bölümüne asistan olmuştu. Fakat Üniversitede daha ilerlemesi mümkün olmadı. 1933'de yapılan yenilik hareketi ile pek çok öğretim üyesi ve yardımcısı Darülfunun dışında bırakıldığında o da hocası Ahmet Refik ile birlikte buradan ayrılmıştı.

Türk diline büyük hâkimiyeti olan ünlü tarihçi Reşad Ekrem Koçu...

dimi hallice hissetmiyorum...» diyordu. Emekli olduğundan beri bu ufak apartman dairesine kapanmış, kâğıtları, notları, kitapları, dosya ve hatıraları arasında çalışıyordu. Son nefesini de 6 temmuz 1975 pazar günü akşamı burada verdi. 9 temmuz çarşamba günü Göztepe'nin küçük istasyon camiinden kaldırılan cenazesi Sahrayı Cedid mezarlığında ebedi istirahatgâhına bırakıldı.

Reşad Ekrem Osmanlı İmparatorluğunun son, Cumhuriyetin ilk yıllarında aydın bir babanın oğlu olarak büyüdü ve yetişti. İstanbul Darülfununun Edebiyat Fakültesinde Tarih Bölümünden mezun olduğunda, bu kürsü tarihçi Ahmet Refik (1880-1937)'in idaresinde bulunuyordu. Genç Reşad Ekrem'in tarihi herkesin zevk alarak okuyacağı bir şey ha-

meydana getirilmiş tarihi romanlar (Esircibaşı, Forsa Halil) gibi veya belirli bir tarihi şahsiyeti kuru bir tarih halinde değil canlı bir varlık olarak anlatan romanlaştırılmış tarih (Patrona Halil, Kabakçı Mustafa, Kösem Sultan) yazdı.

Fakat onun en kuvvetli tarafı, Osmanlı tarihinin yazılı kaynaklarını büyük bir dikkatle tarayıp, bunların içinden çeşitli türde meraklı olayları, hikâyeleri pek kimsenin aklına gelmeyecek teferruatı ve yaşantıları çıkarmış olmasıydı. Bunları kırk yıllık yazarlık hayatında geniş ölçüde kullandı, bazılarını kitap halinde bastırdı. (**Kızlar Ağasının Piçi, Hattice Sultan ve Ressam Melling, Eski İstanbul Meyhaneleri ve Meyhane Köçekleri, Erkek Kızlar, Dağ Padişahları**, gibi). Bu çeşit yüzlerce yazı dizisi ise gazete sahifelerinde gömülü kaldı. Reşad Ekrem bazı Osmanlı devri kaynaklarını bugünkü dile aktararak onları herkesin okuyup zevk alabileceği bir hale getirdi.

Koca Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nin ilk beş cildini bu suretle özetlediği gibi, Üniversite kütüphanesindeki **Aşçı Dede'nin Hatıralarını**, Seyid Vehbi'nin **Sûmâme'sini** Haşmet'in **Vilâdetname'sini** kolay anlaşılır bir dille kısaltarak bastırdı. Evliya Çelebi **Seyahatnamesi**'nden baskılarında bulunmayan yazmalarındaki parçaların eklenmesi ile yaptığı çok uzun bir tefrika ise ne yazık ki kitap halinde yayınlanmadan kaldı. Reşad Ekrem, halka zevkle okuyabileceği, ağır bilgiler, notlar ile yüklenmemiş fakat ciddi ve hattâ içinde ilgi çekici yeni görüşler bulunan tarihi araştırmalar da verdi.

Fatih Sultan Mehmed, Yeniçeriler, Osmanlı Padişahları gibi eserleri bu hususta başlıca örneklerdir. Bunların dışında **Cumhuriyet** gazetesi ilâvesi olarak basılan **Türk İstanbul! Osmanlı tarihinin panoraması**, Sümerbank kültür yayınları arasında basılan **Türk Giyim, Kuşam ve Süsleme sözlüğü** gibi kitapları ile eski devrin merak edilen pek çok şeyi hakkında kolayca eskiye meraklıları aydınlatan faydalı ve ansiklopedik eserler de ortaya koymuştur. Büyük ilmi yayınlara pek heves etmedi. Bilgisi ve yetişi bu hususta yeterli olmasına rağmen sadece kâlinca bir cilt teşkil eden **Osmanlı Muahedeleri ile Bostancıbaşı Defterleri**'nden 1814/15 yılına ait olan bir tanesini yayınladı; **İslâm Ansiklopedisi**'nin türkçe baskısında da **Hekimoğlu Ali Paşa, Sürmeli Ali Paşa** maddelerini yazdı. Topkapı Sarayının bölümlerini, içlerinde geçen yaşantılar ile anlatan **Topkapı Sarayı** kitabı ise herkesin zevkle okuyacağı ve faydalanacağı bir tarihtir. Aynı konu üzerinde Turing ve Otomobil Kurumu tarafından basılan İngilizce **A Guide to the Topkapı Palace Museum** ise sadece basit bir kılavuzdur. Reşad Ekrem istediğinde iyi resimler yapan, fakat genellikle naif üslubu tercih eden bir ressam ve **Acı su** başlıklı şiir kitabında da görüleceği üzere serbest nazmı başarılı kullanan bir şairdi de.

Reşad Ekrem'in tarihçi olarak yetişmesinde Ahmet Refik'in büyük tesiri olmuştu, onun İstanbul'u herşeyi ile sevmesinde, bu büyük şehrin bütün özelliklerinin tanınmasında ise, Türk edebiyatının güçlü kalemlerinden Ahmed Rasim (1865-1932)'

in payı büyük oldu. Reşad Ekrem, onun İstanbul'un Osmanlı Devleti'nin son yıllarındaki hayatını her şeyi ile anlatan bu şehre olan sevgisini aynen almış ve bunu A. Refik'den kendisine geçen edebî - tarihçilik ile zenginleştirerek, İstanbul'un «nevi şahsına mahsus» bir tarihçisi olmuştu. Bu şehre olan sevgisini, onu her şeyi ile ölümsüzlüğe kavuşturmak isteğini 1944 yılında İstanbul Ansiklopedisi'nin yayınına başlamak ile gösteren Reşad Ekrem Koçu, dünya yayın hayatında ilk defa olarak denenen bir işi, bir şehrin herşeyi ile ansiklopedisini meydana getirmeyi tasarlamıştı. Ansiklopedi, Ankara caddesinde Türkiye Yayınevinin yanındaki eski bir binanın zemin katındaki bir büroda idare ediliyordu. Burası bilhassa akşam üstleri İstanbul'un tarih, edebiyat, eski eserler ile ilgili aydınlarının ve sanatçıların bir araya geldikleri bir toplantı yeri oluyor, burada zevkli, istifadeli sohbetler oluyordu. Ansiklopedinin maddelerinin çoğunu kendisi yazıyor, bunları kendi veya takma adlarla koyuyordu. Resimlerin de bazıları onun kaleminden çıkmıştı. Başkalarının çizdikleri resimlerde de tavsiyeleri katkıları oluyor hattâ bazen bunların taslaklarını bizzat çizerek ressama veriyordu. Bu deneme ne yazık ki 34. fasikül ile kesintiye uğradı. İstanbul Ansiklopedisi'nin yeniden ve baştan basımına 1958'de başlandı. Önceleri hayli hızlı giden yayın, yavaş yavaş ağırlaşmış 10. cildten sonra da hemen hemen durmuştur. Ecel geldiğinde bu büyük eserin 11. cildinden de bir miktar fasikül çıkmış ve Ansiklopedi G harfinin ortalarına ancak erişmiş bulunuyordu. 1945 yılı yazında Bayazıd'daki kitapçı Nişan'ın dükkânında ilk tanıştığımızda bu ölçülerle tutulan Ansiklopedinin bitirilip bitirilemeyeceğini sorduğumda, «Tabii ki bitireceğim daha gencim» cevabını vermişti. Bazı maddelerin ölçülerini normal sınırların dışına çıkardığında, Ansiklopedinin uzamasına ve ağırlaşmasına yol açmış ve maddî güçlükler de araya girince, başlangıçtaki iyimserliğini iyice kaybetmişti. Fakat evinde yüzlerce zarfta, ansiklopedinin gelecek maddelerinin notları, resimleri, çeşitli malzemesi toplanmıştı. Son yıllarda zaman zaman ümitsizliğe düşen Reşad Ekrem Koçu, bunları sokağa yığıp yaktırmaktan bahsediyordu. Gerilerde kalan bir imparatorluk başkenti içinde yaşanan hayatı, geçmişteki her tabaka ve mezhepten insanlarını, yapılarını en iyi tanıyanlardan biri olan Reşad Ekrem Koçu çok şey yazdı fakat ömrünün eserinin tamamlandığını göremeden hayata gözlerini yumdu. 1964'de bir dostuna verdiği bir kitabının içine «Hâki siyah içre kaybolacak dânemiyim Ben demiş şain» cümlesini yazmıştı. Şurası bir gerçek ki Reşad Ekrem Koçu **Hâki siyah içre kaybolacak dâne değildi**. Ona Allah'ın Rahmetini niyâz ederken, büyük eserini, İstanbul Ansiklopedisi'ni sağlam ölçüler içinde yeniden düzenliyerek tamamlayacak bir gayret sahibinin çıkmasını, bu arada yarım yüzyıllık bir ömrün ürünü gazetelerden, kitaplardan toplanmış, defterlere geçirilmiş, hattâ resimlendirilmiş notların da (ki bunların arasında **Hamamlara** dair bir eser vardır) kaybolmamasını temenni ederiz.

